

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**USMENO-KNJIŽEVNA BAŠTINA U SUVREMENOJ
ETNOGRAFIJI ŽIRJA**

VANA DE POL

SPLIT, 2013.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

USMENO-KNJIŽEVNA BAŠTINA U SUVREMENOJ
ETNOGRAFIJI ŽIRJA

Studentica

Vana De Pol

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2013. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. GOVOR OTOKA ŽIRJA	5
3. USMENA KNJIŽEVNOST	6
4. LIRSKE PJESME	6
4. 1. ANALIZA LIRSKIH PJESAMA	13
5. NARODNA NOŠNJA	14
5.1. MUŠKE NOŠNJE	14
5.2. ŽENSKÉ NOŠNJE	14
6. OBIČAJI	15
6.1. PRVI MAJA	15
6.2. VELIKA GOSPE	16
6.3. SVETI ANTE	16
6.4. ŽIRJANSKO KOLO	17
6.5. SVATI	18
RJEČNIK	20
ZAKLJUČAK	25
IZVORI	26
SAŽETAK	27
SUMMARY	28
LITERATURA	29
Mrežni izvori	29

1. UVOD

Žirje je najudaljeniji otok Šibenskog arhipelaga. Zbog svog geografskog položaja od najstarijih vremena igrao je ulogu isturene predstraže i orijentira na srednjem dijelu Jadrana. Vojno značenje otoka došlo je do izražaja naročito u kasnoantičko doba kada je na Žirju, u prvoj polovini VI. st. Podignuto veliko utvrđenje o čemu svjedoče do danas sačuvani ostaci koji se nalaze na lokalitetu *Gradina* nad uvalom Velika Stupica.

Obala Žirja je razvedena i ima velik broj većih i manjih uvala koje su služile kao sigurna zakloništa za brodove.

U središnjem dijelu otoka prostrano je plodno polje, na čijoj se sjeveroistočnoj strani smjestilo naselje Žirje. U XV. st. Ima oko stotinu stanovnika, sredinom prošlog stoljeća 350, početkom XX. st. 635, a uoči drugog svjetskog rata 725.

Žirje se nalazi vrlo rano u okviru distrikta šibenske srednjovjekovne komune. Godine 1274. oteli su ga Šibeniku Zadrani, pa je zbog toga došlo do spora, prepirki i sukoba. Šibeniku je konačno uspjelo da ga vrati u svoje granice 1325. god. i od tada je stalno u okvirima šibenskog kotara.

U mletačko doba na Žirju su imali posjede šibenske plemićke obitelji Šižgorić, Jurin, Saracen, a šibenski biskup Juraj Šižgorić (XV. st.) podigao je na Žirju stambeni ladanjski objekt.

Za trajanja Ciparskog rata (1570. – 1573.) Žirje su napali Turci, opustošili otok, opljačkali naselje i pobili mnogo Žirjana.

U vrijeme francuske uprave u našim krajevima (1806. – 1813.), engleske pomorske snage blokirale su Šibenik s mora. Za trajanja blokade više puta su posade pojedinih brodova u vremenu 1809. – 1813. god. dolazile u Žirje te od stanovnika oduzimale namirnice i ostale stvari potrebne za život.

Od 1826. god. Žirje je u okviru novostvorene općine Zlarin.

Stanovnici Žirja su se od davnine bavili zemljoradnjom. Uzgajali su vinovu lozu, masline, smokve, više vrsta povrća, a u novije vrijeme poznatu vrstu zelenih šljiva. Uz to je u privređivanju Žirjana važnu ulogu zauzimalo ribarstvo, jer je more oko otoka bogato ribom.

U NOB-u stanovnici mjesta masovno su se priključili oslobodilačkom pokretu.

Depopulacija karakteristična za otočna mjesta šibenskog arhipelaga u poslijeratnom razdoblju zahvatila je i teško pogodila Žirje, o čemu uvjerljivo govori činjenica da danas u naselju stalno živi 170 stanovnika, i to isključivo visoke starosne dobi. Najviše je žitelja iselilo u Šibenik, a mnogi su se nastanili po ostalim gradovima naše obale. Žirje se ističe po

prirodnim ljepotama, bistrinom i plavetnilom mora. Na otoku je i nekoliko vrijednih i zanimljivih kulturno-povijesnih spomenika. Obradive površine su, međutim, zapuštene,

A mnogi domovi napušteni. Starci i starice koji su još jedini stanovnici Žirja nadaju se da bi jedino turizam mogao unijeti nove snage u život njihova mjesta.

Slika 1. *Žirje*

2. GOVOR OTOKA ŽIRJA

Žirjani su u toku svoje povijesti bili izolirani ne samo zbog svoga geografskog položaja nego i zbog svoga načina života i zbog mogućnosti stalnog opstanka. Veća geografska izoliranost Žirja i autarhičnost privrede nego na ostalim otocima mnogo je manje upućivala Žirjane na veze s okolinim stanovništvom i na iseljavanje nego stanovnike bilo kojeg drugog otoka šibenskog arhipelaga. Tako je potrajalo sve do novijeg vremena, kada općenito rastu potrebe za življom i raznolikijom razmjenom dobara. Relativan napredak industrijske proizvodnje omogućava i Žirjanima da se koriste njenim proizvodima. Time sve više rastu potrebe Žirjana za novcem i, u vezi s time, za radom i zaradom izvan Žirja. Zbog svega toga Žirjani polako intenziviraju svoje veze sa susjednim stanovništvom, a osobito s gradom Šibenikom, koji je centar razmjene i najpogodnije mjesto za novčano privređivanje. Odlazak Žirjana na kopno nije ipak nikada poprimio veće razmjere, tako da i danas Žirjani manje primaju od kopna nego stanovnici ostalih šibenskih otoka. Žirje je danas jedno od najsiromašnijih sela ne samo na šibenskim otocima nego možda na našim otocima uopće. Ako mnogi Žirjani i odlaze u Šibenik na rad, na tržnicu, na školovanje ili naukovanje, većinom se svakoga dana, ili barem svakoga tjedna, vraćaju u svoje selo brodom koji stiže u Žirje predvečer. Na taj način provedu veći dio dana u drugoj govornoj sredini. Govorne elemente te sredine nesvjesno ili svjesno primaju i prenose i razvijaju u svojoj sredini. Tako se može razumjeti i objasniti kako to da Žirje, smješteno na najudaljenijem otoku od kopna i uz čuvanje nekih govornih arhaičnosti kao ni u jednom mjestu na šibenskom arhipelagu, istovremeno ima u govoru i takvih inovacija koje nikako ne bi mogle biti plod prirodne evolucije žirjanskog govora. Sukobljavanje staroga i novoga, karakteristično za žirjanski govor uopće, odražava se i u žirjanskom govoru. Poremećaji staroga i nedovoljna ustaljenost novoga u žirjanskom govoru svakako svjedoče da su jače inovacije i veći utjecaji sa strane novijeg datuma, da su rezultat nužde koja je prisilila Žirjane da izađu iz svoga začaranog kruga i uputila ih i "pohod" na kopno – trbuhom za kruhom.

Starina naselja na Žirju potvrđuju i očuvane gradine koje narodna predaja povezuje čak s ilirskom kraljicom Teutom. Starinu i kontinuitet naselja na Žirju potvrđuju i neki toponomastički nazivi, zatim, pored drugih jezičnih osobina, i neki veoma arhaični ostaci prvotnih slavenskih naziva predmeta i radnji i veoma starih romanskih i gračkih posuđenica¹.

¹ *Žirajski libar, Žirje – Šibenik*, 1994., str. 86.

3. USMENA KNJIŽEVNOST

Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti. Usmena lirika, epika, drama kao i poslovice i zagonetke postoje još od agrafijske etape ljudske duhovnosti i tradicija su pisanoj književnosti.²

U očuvanju hrvatskog nacionalnog i vjerskog identiteta, hrvatska usmena književnost ima najveće zasluge. Stoljećima je pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom. *Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaest stoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i tradiciji.*

Ta je književnost tradicija pisanoj književnosti. Višestruke su interferencije usmene i pisane književnosti. Najveći su velikani pisane književnosti stvorili djela trajne umjetničke vrijednosti nadahnuvši se na vrelu tradicijske kulture i književnosti.³

4. LIRSKE PJESME

Lirska je pjesma skupina umjetnički komponiranih lirskih slika kojima dominira osjećajnost. Te pjesme prate čovjeka od rođenja (uspavanke) pa do smrti (naricaljke). Lirske pjesme su najbmnogobrojnija usmenoknjiževna vrsta, a obuhvaćaju vjersku i svjetovnu liriku.⁴

Tradicijska kultura otoka Žirja obogaćena je usmenim lirskim pjesmama kojima su lokalni mještani izražavali svoje radosti i žalosti. Možda je najviše ljubavnih pjesama, onih gdje mladić izražava svoju ljubav prema djevojci i obratno, ali i onih gdje se izražava i ljubav prema rodnom kraju. Također ima i pjesama o vilama i junacima te onih koje su bile namijenjene nekim određenim događanjima, npr. svadbama, zarukama, feštama itd.

U ovom radu ćemo se upoznati s nekima od njih.

² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008. www.ffst.hr, str. 11.

³ *Isto*, str. 13.

⁴ *Isto*, str. 15.

1.

*Uspeću se na vr' Borovice,
Gledan criku Marije divice,
Gledan criku di san se krstila,
Žirje misto di san se rodila.*

*Misto moje, najviše mi blago
Sve ča iman u tebi mi drago,
Makar da me svaka tuga bila
(bjeda bila),
Drugog mista je ne bi otila.⁵*

2.

*Dalmacijo, zemljo plemenita,
Sva si moren okolo zavita.*

*Oko tebe visoki otoci
Kao naši krševiti momci.*

*Sva si puna krša i kamena
Dražja si mi od mog imena.*

*Dalmacija lipe cure ima
Ponajbolje sa otoka Žirja.⁶*

3.

Išla majka u đardin,

⁵ Žirajski libar, Žirje – Šibenik, 1994., str. 149.

⁶ Isto, str. 149.

Nabrala je rusmarin

I dvi kite kadulje

I dvi zlatne jabuke.

*Evo ćeri, ja san ih nabrala
-Imaš draga komu bi ih dala
-Iman draga i to ću mu dati
Ja se mislin za njega udati.⁷*

4.

*Civila je grška cesarica,
Konstantina kralja zarušnica,
U sužanstvu Osmanovića cara,
Od Istočne strane gospodara,
Konstantine, često spominjaše,
Suze roneć ter mu govoraše,
Da je ostav, mili gospodare,
Konstantine, često spominjaše,
Suze roneć ter mu govoraše,
Da je ostav, mili gospodare,
Konstantine veliki cesare,
Ter da vidi sad žalosti moje,
Ah nesritne zarušnice tvoje.
Ne zovu me veće cesaricon
Već nevojon, tužnom prosakinjon...⁸*

5.

Kada ide Mišo u soldate,

⁷ Isto, str. 150.

⁸ Isto, str. 149.

Za njin ide Radulova Ane.

*Počekaj me, Mišo dobro moje,
Da nacrtan crne oči tvoje.⁹*

6.

*Vapor parti i cim u molaje,
Dragi dragoj desnu ruku daje.*

*Vapor parti i cim u molaje,
Sinak majci desnu ruku daje.*

*U vojnicu ide moje janje,
Tri godine, ni više ni manje.*

*Nećeš više govoriti majko:
-Kiša pada, spavaj sine slako.*

*Nećeš više govorit, oče:
-Ča mi vino i rakiju ločeš?*

*Zbogon, draga, i nemoj me kleti,
Moje riči drži na pameti.*

*Kada vapor ide priko vale,
Majko (draga) suze sudarićon tare.*

*Oj vapore, pušti dima jače
Da ne vidin kako majka (draga)*

⁹ Isto, str. 149.

*plače.*¹⁰

7.

*...Omer uzme svoju tamburicu
I zasede u svoju stolicu,
Uz tamburu Omer lipo piva:
-Jadu mome sve je majka kriva.*

*Mome jadu i mojoj nesreći,
Fatimo, ne ću s tobom leći
Oj Ajkulo, moja drugarice
Oj Fatimo, moja nesritnice.*

*Uz tamburu Omer tanko piva:
-Oj Ajkulo, ti si mi želja.
Ja san ti se s drugon oženija,
Drugu ljubiu u dvore doveja.*

*Sve za majci mojoj ugodit
Morao sam vako učinit.
Volin ljubiti ja o greba stinu
Nego mladu divoju Fatimu...¹¹*

8.

*Oj vijolo, kraj vode studene,
Draga dušo, spomen se ti mene.
Spomeni se ti moga imena,
Ja san s tobom za malo vrimena.*

¹⁰ Isto, str. 151.

¹¹ Isto, str. 152.

*Sinoć su mi pobrali vijolu,
Nisan znala pa san klela lolu.
Skidaj majko s prozora cv'jeće,
Bolestan je dragi i umr'jet će.¹²*

9.

*Lipo li je oko Žirja more,
Još je lišje ono janje moje.
Još je lišja moga draga kosa,
Ča je vitar po Žirju nosa.*

*Kolika je ova naša vala,
Tolik bi ti listak napisala,
Napisala o našoj ljubavi,
Prokljet bija koji nas rastavi.*

*Prokljet bija, nesritni mladiću,
Ka' te moji uzdasi ne tiču.
I još jadno siromaštvo (sirotinjstvo)
moje
Rastao se ti o' duše svoje!*

*Žirje misto u dva u tri reda,
Izdaleka ki gradić izgledaš,
U tebi su masline zelene
I divojke mlade neljubljene.*

*Žirje misto, moje selo ti si
Za me ništa odgojilo nisi,
U tebi mi moje dike nije*

¹² Isto, str. 151.

Srce mi se veselo ne smije.

*Bog ubija brda i doline
Koje su nas, dragi, rastavile.
Ti daleko na sinjemu moru.
A ja mlada u majčinu dvoru.*

*Sa zmorca se zadila nevera.
Smočiće mi moga marinera,
Marinera, robu mu o' pana.
Smočiće ga nema kišobrana.*

*Garofule, cvite plemeniti,
Gojiću te i zimi i liti,
Gojiću, cvite moj rumeni,
Dok se vrati moj dragi suđeni.*

*Kad san bila ja kod majke moje,
Gojila sn cviče svake boje,
A najviše cvita rumenoga
Skin san draga darivala svoga.*

*A da mi je želju ispuniti,
I sa mojin dragin govoriti,
Srcu bi mi odma lajše bilo
Kad bi s dragin govorila milo.*

*Vedro nebo zvizdan okovano
Ja i moje drago rukovano.
Vedro nebo zvizdan okićeno
Ja i moje drago posvađeno.*

*Svadili se ja i moja dika,
Traži majko za oboje lika.*

*Sjajna zvizdo, da znaš tugu moju
Ne bi bila večeras na broju.*

*Sjaj, miseče, okolo po noći,
Moga draga ljubav osvidoči,
S drugon šeta kada mene nema
Strile mi ga razrušile svega.*

*Moj je dragi nasrid sinja mora,
Mene mladu mori teška mora,
Kad ne vidin ja moga sokola,
Koji mi je usrid srca moga.¹³*

4. 1. ANALIZA LIRSKIH PJESAMA

6. pjesma ("Vapor parti i cim u molaje...")

...Ovo se u Žirju zvalo "po vojnišku". Na 'vu milodiju pivalo se u nas (i muški i ženski) i na druge riči, ne samo one ke se tiču vojnika. Ali najviše se ovo pivalo ka' bi momci hodili u vojsku. Ne bi se pivalo samo oni dan ka' bi oni partili, nego bi oni hodili i po cilih osan dan prije nego bi partili i pivali bi kroza selo. To su bili časi radosti i žalosti. Radost je bila u tome, ča je svakome bilo drago ča gre u vojsku radi toga, ča se smatralo, u tom slučaju, da je momak jak i zdrav. A žalost je ope' bila radi toga, ča će biti nekoliko godin daleko o' svojih dragih.¹⁴

7. pjesma ("Omer uzme svoju tamburicu...")

Od svega onoga ča se je pivalo u nas, najviše su se pivale pisme iz raznih pismarov. To su bile pisme: o junaciman, o vilaman i duge, ali najviše su se pivale ljubavne pisme ka ča su: pisma o Omeru i Ajki, Dragutinu i Katici, o Rosandi, o Luciji, o Margi Baretić iz Vrbovske, smrt Zorke i Marice iz Šibenika i druge. Ovakove pisme najviše su se pivale u

¹³ Isto, str. 150., 151.

¹⁴ Žirajski libar, Žirje – Šibenik, 1994., str. 153.

*grupi: divojke same oli divojke i žene skupa. Pivalo bi se obično u dan sveca – poslin podne pri kućon, na ulici oli na Srceli. Da bi se pivalo, užalo se skupiti više ženskih ke bi tamo sidile i slušale. Ka' bi bilo slabo vrime, onda bi se pivalo u kući, priko zime i kraj komina.*¹⁵

8. i 9. pjesma ("Lipo li je oko Žirja more" i "Oj vijolo"), dvije su melodije koje su zauzele mjesto kao najistaknutije u žirjanskom melosu. Na te se melodije pjevao gotovo sav tekst, stihovi, koje su žitelji Žirja godinama i desetljećima skladali. Međutim, s obzirom da su ove melodije jako slične nekima sa Murtera, nametnilo se pitanje je li moglo doći do toga da Žirjani "posude" ove melodije sa Murtera ili su pak žitelji otoka Murtera "posudili" ove melodije od Žirjana. Teško je to utvrditi, no možda ovog "posuđivanja" nije ni bilo jer ako se uzme u obzir da su žitelji Žirja i Murtera toliko bili zajedno po Kornatskim otocima, moglo je doći i do toga da su zajedno oblikovali neke melodije koje su kasnije i jedni i drugi pjevali isključivo kao svoje.¹⁶

5. NARODNA NOŠNJA

5.1. MUŠKE NOŠNJE

Muški su nosili bile košulje ke nisu imale kolete, priko njih su nosili đilet cne boje. Na kružetu su bile puce od kovanog novca. Na glavi su imali kape ki ča su one uobičajene dalmatinske, ali su bile izvezene crveno crnim koncem. Gaće su in bile od sukna ili čoje debele. Niki o' muških su nosili u je'nomu uhu viticu – vericu, ka ča su nosili niki na Zlarinu i Prviću. Nisan vidila iza rata da su se muški više tako obukovali.

5.2. ŽENSKKE NOŠNJE

Mi ženske smo nosile: šudar ki bi omotale oko glave, komeš ča je ženska košulja, bila je bile boje sa zavrtnjenin rukaviman. Priko košulje je bija crni đilet, protkan crvenon trakon ili bilu traveršu ka je bila od debele svile, modre, smeđe, crvene ili žute boje. Oko pasa smo nosile kanicu ka je bila u bojamin. A doli dugu satkanu suknu sa sveldama (oblik

¹⁵ Isto, str. 153.

¹⁶ Isto, str. 153.

harmonike). Na nogamin smo nosile crne postole ke zovemo frale i bile bičve. Tu je nošnju jako lipo bilo vidit na ženami. Ženske za razliku o' muških i danas se obuću tako kad su koji viši blagdani ki ča je Velika gospa ili Žirajska proslava 01.08. i kad je ka fešta.

6. OBIČAJI

U Žiriman se za svaki blagdan i kad bi bila ka fešta užalo plesat Žirjansko kolo i pivat. U nas Žirjana je poznato da volimo puno pivat i imamo lipih pisam. Od instrumenat smo užali svirat tamburin. Glavno misto di bi se skupljali i feštali su bila Srcela. To je misto ča se nalazi u sredini sela pa je valjda zato dobio ime Srcela.

6.1. PRVI MAJA

Prvi svibnja je kao što znamo Međunarodni praznik rada. Žirjanima je taj dan bio poseban jer je obilježavao i Dan mladih ili Dan zaljubljenih. Na taj dan, momci koji su imali djevojke ili neku djevojku koja bi im se sviđala, skupili bi prijatelje i kad bi pala noć bi odsjekli bor, donijeli ga u dvor djevojci i "posadili" ga. Na boru bi ostavili svoje ime da djevojka zna tko je stavio bor u njen dvor. Kad bi svanula zora i kad bi se djevojka ustala, vidjela bi bor i doznala kojem se ona to momku dopada i tko bi je htio imati za mladu. Djevojka bi posjekla bor u slučaju da se njoj taj momak ne dopada, a u slučaju da joj se dopada bi sa svojim prijateljicama okitila taj bor. Ako je momak dobar, vrijedan i pošten i ako se dopada majci i ocu, istog dana bi ga pozvali u kuću i tu bi se napravio mali pir, jelo bi se, pilo i veselilo.¹⁷

Tog istog dana bio je i običaj da djevojke i žene izvade i objese svu najbolju i najljepšu odjeću koju su imale. Reklo bi se da se to radi da bi se roba prozračila, ali se ustvari radilo da bi se pokazalo drugima koliko tko ima i što ima.¹⁸

¹⁷ O tome više: Marko Dragić, *Prvosvibanjski običaji i ophodi u folkloristici Hrvata i europskom kontekstu*, u: *Između dviju domovina*, Zbornik Milorada Nikčevića, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet; Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina“, Osijek; Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica-Montenegrina“ RH; Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, Osijek, travanj 2011., str. 257-282.

¹⁸ *Žirajski libar*, Žirje – Šibenik, 1994., str. 154.

Te fešte danas nisu ki ča su prije bile ka san ja bila mlada za vrime socijalizma. Prvi o' maja je bija dan za veselje, tomu se naravno svaki veselija. Navečer, uoči Prvog maja kad bi se smračilo, palile bi se kolede (veliki oganj ki se palija u čast) po brdima oko sela, sutra dan bi bilo veselja, pivale bi se pisme ove naše narodne, igralo kolo po Srcelima, onda navečer bi bila priredba i skupili bi se mi iz mista i smišljali bi neki skeč, glumili, pivali i tako.

6.2. VELIKA GOSPE

Velika Gospa je dan svetkovine Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo. Taj dan je i državni blagdan u Republici Hrvatskoj. Na svetkovinu, mnoštvo vjernika hodočasti u mnogobrojna Marijina svetišta. Prema katoličkoj teologiji, Marija je na nebo uznešena dušom i tijelom. Nauk o Marijinu uznesenju na nebo, proglasio je papa Pio XII., 1. studenog 1950. Tome prethodi duga tradicija, stara gotovo kao i samo kršćanstvo. Mnogi crkveni oci i sveci poput sv. Bernarda i sv. Antuna Padovanskoga i dr., kroz stoljeća su razmatrali i pisali o Marijinu uznesenju na nebo.¹⁹

Velika Gospe je veliki praznik na Žiriman. Na ovaj dan (15.08.) održava se misa nakon koje ide procesija koja kreće od crike pa ide kroz selo kroz ulice ča su okičene šudarima iz nošnje. Po tradiciji, procesiju uvik predvodi ista osoba i nosi veliki križ. Poslin njega ide čovik ča nosi kip Velike Gospe i taj kip je okičen šudarima ki ča su ulice i kronicami. Kad procesija učini krug po selu, vraća se u criku di se nastavlja misa samo ovi put malo duža i onda nakon mise svit ide na Srcela i tu se igra kolo, piva, peče meso, pije se i veseli. Zadnjih godin se fešta nakon mise održava na rivi di staje vapor.

6.3. SVETI ANTE

Sveti Antun Padovanski rodio 1195. godine se u Lisabonu, glavnom gradu Portugala, a umro je 13. Lipnja 1231. u Arcelli kod Padove. Ostavivši svijet i stupivši u red Sv. Franje,

¹⁹ http://hr.wikipedia.org/wiki/Velika_Gospa

dobio je ime Antun, a naslov Padovanski je dobio jer je umro u talijanskom gradu kod Padove i tu počivaju njegovi ostaci. U rodnom Portugalu je štovan kao (Santo António de Lisboa).²⁰

Sveti Antun je zaštitnik siromašnih i potlačenih, propovjednika, putika, ribara, mornara, starih ljudi, budućih majki, žetvi, konja, izgubljenih stvari, pošte, brodoloma, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti Sakrament.

Kako mi je baka ispričala, Žirjanima je *Sveti Ante* veliki blagdan. S obzirom da je poprilično veliki broj lokalnih mještana živjelo od ribe i općenito od blagodati koje more nudi, a Sveti Antun je zaštitnik i mornara i ribara kao i mnogih što sam već navela, očito je da je i njima ovaj blagdan bio Velik.

Sveti Ante je veliki blagdan u katolika i pada na 13.06. Na ti dan bi se blagoslivljalo cviće, doša bi nam pop iz grada i drža bi misu, iako za vrime komunizma nije bilo preporučljivo hodit u criku na misu, većina naroda bi ipak zadržala svoj običaj. Nakon mise bi se po običaju ki kod većine običaja na Žiriman, išlo feštat na Srcela. Došli bi i stari i mladi, seli bi okolo pa bi čakulali, pivali, igrali kolo...

6.4. ŽIRJANSKO KOLO

U Žiriman se plesalo to Žirjansko kolo. Užalo se plesati za svaku feštu ka je bila u selu, za svaki blagdan i veselje. Plesalo se dosta dugo i ka bi ko sta plesat maka bi se sa strane pa bi doša ki drugi. Ovi ča bi stali sa strane gledali bi ko kako pleše su kin se uvatija i ki more više izdurati. Uglavnon su plesali muški sa muškiman i ženske sa ženskiman iako su se tu znali mišati muški i ženske, dok kod pivanja nije bilo teg mišanja. Kad bi ženske pivale, muški bi ih slušali i obrnuto. Isto tako i kod ostalih druženja ni bilo mišanja, to ni bilo lipo vidit. Ženske bi bile na jednoj strani, a muški na drugoj.

²⁰ http://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Antun_Padovanski

6.5. SVATI

Kad bi se ki vinčava u mistu, svak je tia tia vidit svate ki je s kin gre u povorci ki se kako obuka, kako izgleda nevista i mlada, ki je kum itd. Taj dan bi se cili dan pričalo o tome-ča se kuva, ča će ki darovati i druge stvari.

Povorka bi došla po mladu i onda bi je vodili u criku, a na ulice bi izašle divojke koje bi užavale častit vinon i prosipale bi ih cvičen, mindulami, smokvan... Nakon vinčanja u criki se užavalo ić u mladoženjinu kuću i tu bi se ilo, pilo, plesalo, veselilo...

Roba ku su nosili mladenci nije se razlikovala od robe ka se nosila na druge blagdane. Jedino je bila razlika ča je mlada na glavi imala krunu ka je bila ispletena od perlic u svin bojamin. Na zatiljku bi imala jedan komad od tvrde robe ki bi se vazeja u crkvi, a ki se zva "cincidela". To je pristavljalo nevinost divojašku.

Za vrime veselja i pirovanja se užalo da svak reče čagod mladenciman i pivalo bi se cilu večer.

U svatima bi se užalo zapivati:

*Ustajte se vi Žirjanski ljudi,
Koji spava neka se probudi
Mi smo došli do vašeg dvora,
Koji spava probudit se mora*

*Zapivat ću ovu pismu kratku,
Neka dirne i oca i majku,
Nek ne krate rođenomu sinu
Da oženi mazu materinu.*

*Kad se dvoje volu iz malena
To je ljubav nezaboravljena.
Ki se voli nek se i oženi,
Prava ljubav to je raj na zemlji.*

*Na nogama bičve su joj bile,
U postoli kurdela o' svile,
A na prsuh puntapel o' zlata,
Zlatni križić oko bila vrata.*

*A na ruci prsten dijamanta,
To je od mog jedinog brata.*

*Brat mi ga je kupija u Trstu
Da se š njimen dičin na prstu.*

RJEČNIK

A

Arbun – vrsta ribe

Armati se – spremi se

B

Balancun - vaga

Bocun – vrsta boce kruškastog oblika

Bokun - komad

Borsa - torba

Blita – blitva

Bronzin – metalni lonac

Besida – riječ

Bravinac – mrav

C

Cicati – sisati

Colav – šepav

Crika – crkva

Č

Čač – vrsta ribe

Čakora –štagod

Čičati – prskati (izraz za uzavrelo ulje – čiči ulje)

Čentrun – dinja

Čuferina - šibica

Črčak - cvrčak

Črv – crv

D

Danaske - danas

Daž – kiša

Dibalj - divlji

Dikor – katkad

Drčati – drhtati ili trčati

F

Fatigati - raditi

Fermati – zaustaviti

Fundati – zaplivati prema dnu

Fumati – pušiti

G

Gaun – vrsta ribe

Garoful - karamfil

Gubica - usnica

Gujina – zmija

Gušterna – cisterna, bunar

I

Idro – jedro

J

Jagla – igla

Jakar – vrsta raka

Jutroske – jutros

K

Kartil – okrugla košara od pruća

Klišća - kliješta

Kofa – četvrtasta košara od pruća

Kukućati - grinati

Kuruza – kukuruz

L

Lantern – svjetionik

Lusmarin – ruzmarin

M

Maštel – drvena posuda

Meštral – maestral

Molati – pustiti

N

Noćaske – noćas

Naranža – naranča

Nozdrve – nosnice

O

Ovdeka – ovdje

Ovega – ovoga

P

Pinez - novac

Pokrivalo - poklopac

Pomedor – rajčica
Posahniti – uvenuti
Praz - ovan
Prikučer - prekjučer

R

Rakita – hrast

S

Sarbun – pijesak
Sić – kanta za vodu
Simo – ovamo
Slak - sladak
Smrič – grm smreke
Spuga - spužva
Spuž – puž
Svudeka – posvuda

Š

Škina – leđa
Štivati - svrstavati
Štrapati – polijevati
Štrapitati – pričati gluposti
Šudar - marama
Šijati – ići brodom unazad
Škina – leđa

T

Tabina – vrsta ribe
Teplo – toplo

Tote – tu

Tramuntana – sjeverozapadni vjetar

Traverša - pregača

Treviti (se) – dogoditi se ili sresti se

Trgati - brati

Trinoge – tronožac na koji se stavlja bronzin (metalni lonac)

U

Učera – jučer

Uhutiti – uhvatiti, uloviti

Užati – običavati

V

Varilo – drvena kanta

Vazda - uvijek

Vazeti - uzeti

Veštid – muško odijelo

Višje – više

Vojka – vrsta voćke, breskva

Vrci – staviti

Vrpalj – vrsta morske školjke

Z

Zdrača – bodlja

Zlamenovati se – prekriziti se

Zmorac – zapadna strana svijeta

Zubac – (zubatac) vrsta ribe

Ž

Žmul – čaša

ZAKLJUČAK

Žirje, otok je koji obiluje neopisivim prirodnim ljepotama, bistrinom i plavetnilom mora, pomalo izoliran i odvojen od civilizacije, naseljen samo starijom populacijom. Kao i svako drugo mjesto ili otok i njega krase književna tradicija, također i nekoliko vrijednih i zanimljivih kulturno-povijesnih spomenika.

Odabrala sam ovaj otok za svoj rad iz razloga što od tamo potječu moji korijeni. Baka i djed žive na Žirju, a i moja majka je živjela tamo do svoje desete godine. Vrlo sam vezana za ovaj otok i kao dijete bi tamo provodila čitava ljeta. Dosta ljudi za ovaj otok nikad nije ni čulo, što je šteta jer je specifičan i s obzirom na već spomenutu izoliranost i zapuštenost, neobičan. Također u mnogim medijima u ratu i nakon rata u mjesecu rujnu 1991. godine, Žirje se spominje i veliča kao otok heroj i spasilac šibenskog regiona.

Jasno je da se vremena mijenjaju i da neki običaji danas nisu kao što su bili prije, iz tog razloga mi je jako drago što sam putem usmene lirike, poezije i općenito usmene predaje imala priliku da поближе upoznam ono što ovaj otok čini jedinstvenim. Time sam u svojoj svijesti oživjela misao kako su moji preci živjeli, veselili se i tugovali. Uistinu usmenu književnost, kulturnu tradiciju i baštinu smatram neizrecivo velikim bogatstvom.

IZVORI

BIOGRAFIJA KAZIVAČICE:

Kazivačica je moja baka, Zorka Roman (djevojačko Jurat), rođena 11.02.1937. godine u Žirju. Na svom rodnom otoku je krenula u prvi razred osnovne škole, no zatim je došao II. Svjetski rat i onda je 18.03.1944. godine sa svojom obitelji otišla sa Žirja u izbjeglištvo. Putovali su preko Visa zatim preko Italije da bi došli u Afriku u Catadbu gdje se nalazio prvi logor (tu je bilo organizirano neslužbeno obrazovanje djece), dakle nije bilo prave škole. U tom mjestu su ostali nekoliko mjeseci. Nakon toga su prebačeni u Egipat, u Tulumbat- kamp (nitko od tih ljudi što su bili tamo nije to mjesto nazivao logorom već kampom) koji se nalazio blizu Aleksandrije. Tamo su boravili godinu dana i tu je nastavila ići u školu i dovršila je svoj prvi razred. Nakon toga su odvedeni u logor u El Shatt gdje je nastavila ići u školu, dakle tu je pohađala drugi razred i sve skupa su tu boravili nekih sedam do osam mjeseci. 1946. godine su iz El Shatta ponovno vraćeni u Aleksandriju i od tamo su se ukrcali na engleski brod kojim su putovali četiri dana i četiri noći te su njime došli u Split. Nakon Splita su otišli za Šibenik pa nazad svojoj kući za Žirje. Na Žirju je dovršila svoje školovanje, dakle dovršila je drugi razred, a zatim završila još treći i četvrti razred osnovne škole. Nastavlja živjeti na Žirju i baviti se poljodjelstvom. U dvadesetoj godini upoznaje mog djeda Antu Romana i vjenčaju se nakon četiri godine, te nastavljaju živjeti na Žirju baveći se ribarstvom i poljodjelstvom.

SAŽETAK

U ovom završnom radu, obrađuje se tema Usmeno-književna baština u suvremenoj etnografiji Žirja.

Kao što sam već spomenila, ovaj je otok poseban iz više razloga. Ističe se svojim osobitim položajem, prirodnim odlikama i ranim životom na njemu. Njegovoj naseljenosti (od prapovijesti) svjedoče materijalni ostaci, rano se spominje u pisanim izvorima J. Šižgorić i A. Fortis , ali i u drugim očuvanim dokumentima hrvatske povijesti.

Koliko je zanimjiva i zadivljujuća povijest Žirja kroz stoljeća, toliko je i tužna slika onoga što se danas događa na otoku. Naime, iz godine u godinu na otoku je sve manje ljudi, već desetljećima se u Žirju nije rodilo dijete, a i odavno je škola zatvorena. Zimi tamo živi manje od stotinu ljudi, eventualno ljeti mjesto malo zaživi zbog turizma ili ljudi koji dođu na odmor.

Ljubav i predanost svome jeziku, kulturi, rodnom kraju i zavičaju, uvijek je krasila Žirjane. Nadam se da će taj prekrasni otok opet oživjeti i da će to biti na način kako su Žirjani živjeli i činili kroz duga stoljeća, čuvajući prekrasnu prirodu i kulturu svog otoka.

Ovim sam radom, nadam se, dala bar mali doprinos u očuvanju hrvatske usmene književnosti otoka Žirja.

SUMMARY

As I already mentioned, this island is special for many reasons. It stands up by its special position, natural characteristic and an early life on it. The material remains testify the early colonisation of the island Žirje since the pre-historical time, also it has been mentioned in the written documents J. Šižgorić and A. Fortis and in other preserved documents about Croatian history.

As much as the history of Žirje through centuries has been interesting and amazing, so is sad the picture of how the life on the island looks today. Because, every year less and less people live on Žirje. During the last decade a child hasn't been born on the island, and the school has been closed since a long time ago. Visiting the island in winter, there are less than hundred inhabitants, and in the summer it's a bit more crowded by tourists or people that come on vacations.

That love and dedication to his people, language, culture, nation and home has always been the characteristic of the inhabitants from Žirje. I hope that the beautiful island of Žirje will live again, and in the way that the inhabitants of Žirje have done and lived during the centuries, preserving the beauties of the nature and culture.

With this thesis, I hope, I gave even a small contribution in preserving the Croatian oral literature of the island of Žirje.

LITERATURA

1. Bošković-Stulli-Maja, *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*, MH, Zagreb, 1984.
2. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Botica, Stipe, *Lijepa naša baština* (književno-antropološke teme), Sveučilišna naklada, Zagreb, 1998.
4. Marko Dragić, *Prvosvibanjski običaji i ophodi u folkloristici Hrvata i europskom kontekstu*, u: Između dviju domovina, Zbornik Milorada Nikčevića, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet; Crnogorsko kulturno društvo „Montenegro-Montenegrina“, Osijek; Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva „Croatica-Montenegrina“ RH; Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, Osijek, travanj 2011., str. 257-282.
5. Marko Dragić, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008. www.ffst.hr
6. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
7. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
8. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, napisale Maja Bošković – Stulli i Divna Zečević, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
9. *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
10. *Žirajski libar*, Žirje – Šibenik, 1994.

Mrežni izvori

http://hr.wikipedia.org/wiki/Velika_Gospa

http://hr.wikipedia.org/wiki/Sveti_Antun_Padovanski

